

**Видання присвячене
115-й річниці Одеської національної академії харчових технологій
та 5-й річниці Навчально-наукового інституту прикладної економіки
та менеджменту імені Г. Е. Вейнштейна**

**АДАПТИВНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ
ПРОМИСЛОВОСТІ В УМОВАХ
МІНЛИВОГО СВІТУ**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Одеська національна академія харчових технологій
НАУКОВА ШКОЛА
«Забезпечення функціонування та розвитку системи економічної
безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності»

**АДАПТИВНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ
ПРОМИСЛОВОСТІ В УМОВАХ
МІНЛИВОГО СВІТУ**

*Матеріали
наукового симпозиуму
з міжнародною участю
19 травня 2017 року*

За редакцією **О. І. Павлова**

Одеса
«Астропринт»
2017

A28 **Адаптивні** стратегії розвитку підприємств харчової промисловості в умовах мінливого світу : матеріали наукового симпозиуму з міжнародною участю (19 травня 2017 р., м. Одеса) / Наукова школа «Забезпечення функціонування та розвитку системи економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності» ; за ред. О. І. Павлова ; Одеська національна академія харчових технологій. — Одеса : Астропринт, 2017. — 232 с.
ISBN 978–966–927–252–2

У збірнику подано тексти доповідей учасників наукового симпозиуму, які представляють науково-дослідні установи, вищі навчальні заклади України та зарубіжних країн. У них обґрунтовано теоретичні та методологічні засади, інструменти, механізми та напрями стратегічного управління сталим та безпечним розвитком підприємств харчової промисловості в умовах мінливого середовища господарювання.

Видання розраховане на наукових співробітників, викладачів, докторантів, аспірантів, студентів, економістів, менеджерів, маркетингологів та інших фахівців галузі харчової промисловості.

УДК 338.439(063)

ISBN 978–966–927–252–2

© Одеська національна академія харчових технологій, 2017

Павлов О. І.
ВІТАЛЬНЕ СЛОВО 11

Тематичний напрям 1
ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ
ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Андрєєва Н. М., Зіньковська Д. В.
Маркетингова діагностика експортного потенціалу підприємств агропродовольчої сфери як інструмент прийняття стратегічних рішень 13

Антоненко М. Н.
Новая политическая идеология эволюции предприятий АПК Беларуси 18

Дідух С. М.
Основні принципи і напрями розвитку агропродовольчої сфери України 23

Коваленко О. В.
Щодо стратегічних пріоритетів державної продовольчої політики в умовах сьогочасних викликів 26

Крисанов Д. Ф.
Теоретичні засади і прикладні аспекти формування європейської моделі харчової безпеки в аграрному секторі економіки України 30

Кулаковська Т. А.
Системний підхід до регулювання сталого та збалансованого розвитку агропродовольчої сфери України 47

Пармакли Д. М., Дудогло Т. Д.
Примеры графического метода исследований в экономике ... 52

Іртищева І. О.	
Еколого-економічні проблеми використання води в харчовій промисловості	215
Мартинюк О. М.	
Адаптивний механізм екологізації інноваційної діяльності підприємств агропродовольчої сфери України: стратегічні та проблемні питання впровадження	218
Меглей В. І.	
Екологічні складові якості агропродовольчої продукції	222
Щурик М. В.	
Екологічні пріоритети підприємств харчової промисловості в агропромисловому комплексі	226

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Шановні друзі!

Проведення нашого наукового симпозіуму співпало у часі зі знаменними подіями — 115-ю річницею Одеської національної академії харчових технологій та п'ятиріччям з утворення Навчально-наукового інституту прикладної економіки та менеджменту імені Г. Е. Вейнштейна (ННІПЕтаМ) й наукової школи «Забезпечення функціонування та розвитку системи економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності».

За останні п'ять років в рамках тематики наукової школи підготовлено та захищено 4 докторських (2 було підготовлено на кафедрі економіки промисловості, а захищено на створеній на її базі кафедрі управління бізнесом; по 1 — на кафедрах менеджменту і логістики та маркетингу, підприємництва і торгівлі) та 17 кандидатських (по 5 — на кафедрах економіки промисловості, менеджменту і логістики, обліку і аудиту, 2 — на кафедрі маркетингу, підприємництва і торгівлі) дисертацій. За участю викладачів, докторантів, аспірантів, студентів академії, вітчизняних та зарубіжних науковців видано 16 колективних (6 — на кафедрі менеджменту і логістики, по 5 — на кафедрах обліку і аудиту та економіки промисловості, 1 — на кафедрі маркетингу, підприємництва і торгівлі) та 7 індивідуальних (6 — на кафедрі економіки промисловості, 1 — на кафедрі менеджменту і логістики) монографій. З 2012 року проведено 4 міжнародних науково-практичних конференцій, а також наукові конференція, симпозіум, семінар, 4 колоквиуми з міжнародною участю. За підсумками їх роботи видано 1 монографію та 10 збірників тез доповідей.

В нашому науковому симпозіумі взяли участь наукові співробітники, викладачі, докторанти, аспіранти, студенти, державні службовці чотирьох зарубіжних країн та десяти міст України, які представляють Державну установу «Інститут економіки та прогнозування» НАН

України, Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, Інститут продовольчих ресурсів НААН, вищі навчальні заклади нашої країни, органи державної влади.

Наша діяльність в рамках тематичної спрямованості наукової школи є свідченням її користі для науки та чималого значення для вітчизняної практики господарювання.

Бажаю усім подальшої плідної роботи, творчості та натхнення.

З найкращими побажаннями
керівник наукової школи, завідувач
кафедри економіки промисловості ОНАХТ,
перший директор ННПЕтаМ,
доктор економічних наук, професор
Павлов Олександр Іванович

Тематичний напрям 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Н. М. Андрєєва

д-р екон. наук; головний науковий співробітник Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, м. Одеса, Україна

Д. В. Зіньковська

аспірантка кафедри маркетингу Одеського національного економічного університету, м. Одеса, Україна

МАРКЕТИНГОВА ДІАГНОСТИКА ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРИЙНЯТТЯ СТРАТЕГІЧНИХ РІШЕНЬ

Сучасна економічна ситуація в Україні характеризується посиленням ролі процесів інтеграції, глобалізації, соціалізації, інформатизації та екологізації виробництва. Це призводить до того, що ключовим вектором розвитку вітчизняних підприємств стає зовнішньоекономічна діяльність. Від можливостей підприємств до участі у міжнародній економічній співпраці залежить динаміка розвитку економіки України в цілому. Цей принцип є актуальним для усіх галузей економіки, проте доцільним є виділення провідної, стратегічної галузі, зрушення у якій сприятимуть розвитку і суміжних сфер. Такою галуззю може бути агропромисловий комплекс економіки України. Продукція, що випускається підприємствами агропродовольчої сфери, користується попитом серед споживачів на міжнародному ринку. Зробити такий висновок можливо після аналізу показників структури експорту та імпорту. Частка експорту продукції агропромислового комплексу України за період з 2006 по 2015 роки зросла з 11,86 % до 38,19 %, тобто більше ніж у 3 рази. В той час як імпорт зріс за той самий період із 7 % до 9,3 % [1, с. 7].

Саме тому більшого значення набуває вивчення поняття експортного потенціалу підприємства, інструментарію його дослідження та оцінки, а також методів керування ним. На нашу думку, ефективними

стве юридического лица (потребительского кооператива) и заключают с управляющим договор внешнего подряда. Разделение труда изменяет характер производственных отношений.

Это действия работников соответствуют Конвенции № 87 Международной организации труда (1948 г.) «О свободе объединений и защите права на объединение в профсоюзы», которая предоставляет право работникам создавать свои организации: «Статья 2. Работники и работодатели без какого бы то ни было различия имеют право создавать по своему выбору организации без предварительного на то разрешения, а также право вступать в такие организации на единственном условии подчинения этим последним» [1].

После создания своей организации работники устанавливают новые отношения на договорной основе с управляющим путем заключения договора внешнего подряда. Они станут мощным двигателем экономики, которая получит положительную динамику развития.

Исследование политической идеологии эволюции предприятий АПК показало, что технико-технологическая модернизация аграрных предприятий и социальных учреждений на селе требует нового разделения труда — живого и овеществленного. Для этого руководитель и работники аграрных предприятий прекращают трудовые отношения найма с предприятием и устанавливают гражданско-правовые. Руководитель получает правовой статус управляющего, а трудовой коллектив — подрядной организации.

Литература

1. Конвенция Международной организации труда 87 «О свободе объединений» [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---normes/documents/normativeinstrument/wcms_c087_ru.htm

С. М. Дідух

*канд. екон. наук, доцент; доцент кафедри економіки промисловості
Одеської національної академії харчових технологій, м. Одеса, Україна*

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ І НАПРЯМИ РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Агропромисловий комплекс України визначений керівництвом держави та науковим середовищем у якості одного із локомотивів росту національної економіки. За підсумками 2016 року частка сільського, лісового та рибного господарства у структурі ВВП склала 11,7 % [1], а підприємства із виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів забезпечують 21,6 % промислового виробництва та 19,6 % експорту промислової продукції [2]. При цьому питома вага та роль підприємств агропродовольчого сектора щорічно зростає. Частка продукції підприємств АПК у загальній структурі українського експорту склала 42,0 % у 2016 році, що на 1,9 % більше, ніж у 2015 році [3].

Тому актуальною науковою задачею є дослідження особливостей та перспектив розвитку агропродовольчої сфери України в сучасних економічних умовах.

Дослідженню проблем розвитку агропродовольчої сфери присвячені наукові роботи таких відомих вчених, як В. Андрійчук, В. Геєць, Л. Мамуль, О. Непочатенко, О. Павлов, П. Саблук, М. Хвесик та ін. Однак потребує подальшої розробки проблематика економічного аспекту розвитку агропродовольчої сфери в умовах несприятливих змін зовнішнього середовища.

Метою даної роботи є визначення принципів та напрямів розвитку агропродовольчої сфери України.

На даний момент зростання АПК — це головний вектор розвитку економіки України. Причинами успішного зростання АПК останніх років є сприятлива цінова та курсова кон'юнктура ринку, зростання продуктивності сільського господарства, освоєння нових технологій. АПК країни орієнтоване насамперед на кількісне зростання — збільшення обсягів виробництва, експорту, валового збору тощо. При цьому менше уваги приділяється якості розвитку галузі.

Роль підприємств агропродовольчої сфери для економіки України у сучасних умовах полягає у забезпеченні валютної виручки від експорту, забезпеченні зайнятості населення та продовольчої безпеки країни. Однак основною метою розвитку агропродовольчого комплексу України все ж є підвищення рівня та якості життя населення.

Розвиток агропродовольчої сфери, на нашу думку, має відбуватися у відповідності до засад сталого розвитку за принципами екологічності, гармонійності, збалансованості. Світова кон'юнктура є сприятливою для розвитку агропродовольчої сфери України. Стратегічною задачею є використання наявних можливостей і ресурсів для забезпечення якісного перетворення галузі у відповідності до вимог сучасного світу.

Ключовим напрямком розвитку агропродовольчої сфери є підвищення продуктивності: врожайності у рослинництві, продуктивності праці, рівня використання виробничих потужностей. Досягнувши показників продуктивності провідних країн світу, АПК України зможе вийти на принципово новий рівень розвитку. Важливим чинником є і забезпечення високої ефективності використання ресурсів, що включає як комплексне використання сировини та повторну переробку відходів, так і оптимізацію використання людського потенціалу.

У законодавчій площині на даному етапі розвитку перед агропродовольчою сферою України постають два основні виклики — зміна податкового законодавства та впровадження ринку землі. Обидві ці проблеми давно потребують вирішення.

Завдяки спрощеному режиму оподаткування сільськогосподарські підприємства змогли встояти у період несприятливої світової кон'юнктури та накопичити фінансові ресурси для оновлення основних фондів у час зростання цін на зерно. Однак при цьому сільське господарство перетворилось на своєрідну внутрішню офшорну зону, що негативно впливало на державні фінанси та ситуацію в інших секторах економіки. Тому зміна режиму оподаткування (скасування спеціального режиму з ПДВ) є обґрунтованим кроком з точки зору державних фінансів. Проте різка зміна податкових умов та необґрунтовано різке підвищення податкового навантаження може нанести великої шкоди сільгоспвиробникам, які лише стали на шлях стабільного розвитку.

Упорядкування відносин щодо прав власності на земельні ресурси, створення ринку землі є дискусійним питанням. У науковому та експертному середовищі існують різні думки щодо необхідності та механізму створення ринку землі. Наслідки цього кроку на даний момент є непередбачуваними. Однак, на нашу думку, у будь-якому разі необхідно удосконалити існуючу нормативну базу щодо використання земельних ресурсів із урахуванням інтересів держави, агропромис-

лових компаній та сільського населення. Вирішення цього питання створить умови для прискореного росту сільського господарства.

Основною рушійною силою агропромислового сектору на сучасному етапі є потужні агрохолдинги («Кернел», «МХП», «Авангард», «Астарта» та інші), які акумулювали значну частину земельних ресурсів та є лідерами у впровадженні інноваційних технологій, забезпечують істотну частину експорту. Подекуди їх агресивне зростання шкодить дрібним та середнім фермерським господарствам. Такі структурні диспропорції несуть суттєві ризики у довгостроковій перспективі. Важливою задачею є удосконалення законодавчого регулювання таким чином, щоб забезпечити гармонійний розвиток усіх секторів та видів агропідприємств. Основними інструментами для цього мають стати розподіл субсидій та дотацій, удосконалення податкового законодавства.

На жаль, значну частку експорту АПК складає продукція із низькою доданою вартістю: зернові культури (16,7 % загального експорту України у 2016 році), жири та олії тваринного або рослинного походження (10,9 %). Натомість готові харчові продукти — лише 6,1 % експорту [3]. Тому важливим напрямом розвитку АПК має стати зміна структури виробництва й експорту на користь продукції із високою доданою вартістю. Для цього слід у тому числі удосконалити маркетингову підтримку, працювати над створенням торговельних марок, які можуть бути цікаві споживачам в Україні та за кордоном.

Іншим стримуючим фактором для розвитку АПК є низький рівень вітчизняного машинобудування. Необхідність придбання та обслуговування коштовного імпортного обладнання, яке стрімко зростає у ціні, зменшує фінансові ресурси підприємств, обмежує впровадження нових технологій виробництва та реалізацію наявного інвестиційного потенціалу. Подальший розвиток агропромислових підприємств має бути тісно пов'язаний із відновленням українського машинобудування. Одним із механізмів цього є інтеграція машинобудівних підприємств до складу агропромислових холдингів з метою ефективного імпортозаміщення. Цей процес неможливий без участі профільних науково-дослідних інститутів.

Таким чином, розвиток агропродовольчої сфери України має базуватись на принципах екологічності, гармонійності, збалансованості задля підвищення рівня та якості життя населення. Ключовими напрямками розвитку АПК є підвищення продуктивності та економічної ефективності, адаптація до нового режиму оподаткування,

удосконалення існуючої нормативної бази щодо використання земельних ресурсів, забезпечення гармонійного розвитку усіх секторів та видів агропідприємств за допомогою державного регулювання, зміна структури виробництва на користь продукції із більшою доданою вартістю та відновлення українського машинобудування.

Література

1. Валовий внутрішній продукт у I–IV кварталах 2016 року й у 2016 році. Експрес-випуск Державної служби статистики України № 66/0/02.4вн-17 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2017/03/47w.zip>
2. Обсяг реалізованої промислової продукції за видами діяльності у 2016 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/pr/orp/xls/orp1216_u.zip
3. Зовнішня торгівля України товарами у 2016 році. Експрес-випуск Державної служби статистики України № 48/0/08.2вн-17 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2017/02/18w.zip>

О. В. Коваленко

*д-р екон. наук, старший науковий співробітник; завідувач відділу
Інституту продовольчих ресурсів НААН, м. Київ, Україна*

ЩОДО СТРАТЕГІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ СЬОГОЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

За період дії Закону України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18. 10. 2005 р. № 2982-IV, що нині втратив термін придатності, склалася ситуація, коли з поля зору аграрної політики не рідко випадало промислове виробництво харчової продукції, «розмивалися» межі аграрного виробництва і промислової переробки сільськогосподарської сировини, тобто виробництва кінцевої харчової продукції. Це, в свою чергу, унеможливило врахування особливостей харчової промисловості в державній політиці, позбавляло піклування відповідних органів про її виробничу базу.

Разом з тим нині в урядових документах і наукових розробках економічно розвинених країн світу значного поширення набув термін

«продовольча система», яка відображає харчовий ланцюг в цілому — «від лану до столу» і включає в себе усі процеси, пов'язані з вирощуванням, збиранням, переробкою, пакуванням, транспортуванням, маркетингом, споживанням та утилізацією харчових продуктів і упакування. Усі складові цієї системи інтегровані для підвищення їхньої економічної, екологічної, соціальної ефективності й спільно формують засади продовольчої політики.

Слід зазначити, що продовольча система України знаходиться нині на стадії становлення, хоча й має достатній потенціал для розвитку. Про це свідчать індикатори продовольчої безпеки, які впродовж багатьох років не відповідають нормативним значенням, в той час як значні обсяги продовольчих ресурсів вивозяться за кордон.

Підставою для розгляду продовольчих ресурсів як результатів діяльності продовольчої системи є Наказ Міністерства економіки України № 1426 від 18. 12. 2009 р. «Про затвердження Методичних рекомендацій складання прогнозних балансів попиту і пропозиції продовольчих ресурсів», який вводить поняття «продовольчі ресурси» і відносить до них такі види сільськогосподарської і промислової продукції: а) м'ясо і м'ясопродукти; б) молоко і молокопродукти; в) яйця та яйцепродукти; г) зерно та продукти його переробки; г) картоплю; д) овочі та баштанні продовольчі культури; е) плоди, ягоди та виноград; є) олії рослинні; ж) цукор; з) рибу і рибпродукти [1].

Передумовами для розробки стратегічних пріоритетів нової продовольчої політики, що мають бути враховані в оновленому Законі України про аграрну політику, стали:

– сучасний стан матеріально-технічної бази харчової промисловості, що не відповідає технологічному укладу передових країн світу і не може повною мірою забезпечити вихід галузі на світові стандарти і нормативи;

– трансформація форм власності і господарювання у продовольчій системі впродовж останніх десяти років (в період дії Закону України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року») відбувалася під впливом різносторонніх макроекономічних факторів і водночас без достатньо цілеспрямованого регуляторного впливу держави;

– головною ускладнюючою особливістю у формуванні продовольчих ресурсів країни у даний час стало поглинання (експансія) підприємств харчової промисловості іноземним капіталом. В результаті галузева політика (економічна, технологічна, виробнича та ін.) та її

Наукове видання

**АДАПТИВНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ
ПРОМИСЛОВОСТІ В УМОВАХ
МІНЛИВОГО СВІТУ**

*Матеріали
наукового симпозиуму
з міжнародною участю
19 травня 2017 року*

Відповідальність за інформацію,
викладену в публікаціях, несуть автори

Українською та російською мовами

Завідувачка редакції *Т. М. Забанова*
Редактор *Н. Я. Рихтік*
Технічний редактор *М. М. Бушин*
Дизайнер обкладинки *В. І. Костецький*
Коректор *І. В. Шепельська*

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 13,49.
Тираж 300 прим. Зам. № 188 (42).

Видавництво і друкарня «Астропринт»
65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21
Тел.: (0482) 37-07-95, 37-14-25, 33-07-17, (048) 7-855-855
e-mail: astro_print@ukr.net; www.astroprint.ua; www.stranichka.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.